

Qaraxanlı hökmdarı Satık Uğra xanın 10-cu əsrde İslam dinini qəbul etməsindən sonra türk dünyası yeni bir mədəniyyət mühitine daxil olmağa başladı. Qerbe köç edən türk tayfaları bu mədəniyyətin təsirlerini ədəbiyyat dünyasına da getirdilər. Mahmud Qaşqarlı Divani Lügətit Türkü əreblərə türkçə öyrətmək məqsədi ilə hazırladı. Yusif Has Hacıb İsləm ölkələrini ehtiva edən bir dövlət felsefəsinə Kutadqu Bılık (11-ci əsr) adlı əsərində işləyib hazırladı. Əlişir Nevai cığataycə zəngin bir mədəni və sənət dili yaratdı. Anadoluya gələn türk tayfaları burada yeni bir ədəbiyyat ənənəsinin formallaşmasında böyük rol oynadılar. Anadoluda ilk nümunələri ni 13-cü əsrden başlayaraq yaradıldığı qəbul edilən bu ədəbiyyat ənənəsi iki sahədə inkişaf etmişdir: divan ədəbiyyatı və xalq ədəbiyyatı.

İslamdan sonrakı türk ədəbiyyatı

Divan ədəbiyyatı: Osmanlı dövründə xüsusiələ mədrəsədə təhsil alanların ərəb və daha çox fars ədəbiyyatı nümunəsində inkişaf etdirikləri ədəbiyyat ənənəsi ümumi olaraq "Divan ədəbiyyatı" adı ilə öyrənilir. Buna "zümra ədəbiyyatı", "ümmati çağrı türk ədəbiyyatı" adını verənlər de var. Divan ədəbiyyatının yaradıldığı dövrdə (13-15-ci əsrlər) fars təsirləri üstünlük təşkil edirdi. İlk şairə (Əhmədi Dai, Kadi Bürhanəddin, Şeyxi) əsasən dini şeirlər yazırı. Keçid dövründə (15-16-ci əsrlər) saray və onun etrafında olanlar bu növ ədəbiyyatı xüsusi ilə dəstəkləmirdi. Divan ədəbiyyatının inkişaf dövründə (16-18-ci əsrlər) təsir dövründən müstəqil yaradıcılıq dövrünə qədəm qoyulduğu müşahidə olunur. Klassik formalara yerli əsasların uyğunlaşdırılmasına cəhd göstərilir, yeni tərzlər, xüsusi də "Şebki Hindi" adlanan bir şeir tərzi yaradılmışdır (Məhəmməd Füzuli, Baqqi, Bağdadlı Ruhı, Yusif Nabi, Nəfi, Nədim, Şeyx Qalib, Övliya Çələbi, Naima, Veysi, Nərgisi).

Xalq ədəbiyyatı: Müəllifləri məlum olmayan və ya bilinməyən xalq hekayələri, nağmaləri, maniləri, atalar sözləri, tapmacalar, oyunları xalq ədəbiyyatının bir hissəsini yaradır. Təkkə ədəbiyyatı xalq ədəbiyyatının dini formalı növüdür. Təkkə şeirləri ilahi, nəfəskim xüsusi bəstələrlə oxunurdur. Bu ədəbiyyatın dili ərəb və farsca olsa da asan başa düşüldür. Dördlük nəzm forması və heca ölçüsü sonuna qədər istifadə olunmuşdur. Bu ədəbiyyatın ən önemli nümayəndələri Yunus Əmrə, İmadəddin Nəsimi, Qayğusuz Abdal, Hacı Bayram Veli, Şah İsmayıllı Xətai, Pir Sultan Abdaldır.

Xalq ədəbiyyatının bir başqa sahəsi olan aşiq ədəbiyyatı 16-ci əsrden günümüze qədər olan bir dövru əhatə edir. Aşıq deyilən xalq ozanları adətən sazları ilə Anadolunu gəzərək həm bir ənənə yaratmış, həm də var olmağa çalışmışdır. Qaracaoğlan, Aşıq Əmrə, Gövhəri, Dərdli, Ərzurumlu Əmrərah, Bayburdu Zehni, Rühsəti, Sümmanı, Aşıq Veysəl, Əli İzzət Ozkan i onlara nümunə göstərmək olar.